

Шановні студенти! Заняття буде проходити на платформі Google meet (посилання на конференцію буде надіслано в ваші групи в Вайбері в режимі реального часу).

Лекція № 3

Тема : Суб'єкт кримінального правопорушення. Вина та її форми

План:

1. Поняття «суб'єкт кримінального правопорушення». Його загальні юридичні ознаки . Поняття осудності та неосудності.
2. Вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Кримінальні правопорушення, за які настає кримінальна відповідальність у віці від 14 до 16 років
3. Вина як необхідна умова кримінальної відповідальності. Характеристика змісту, суті, форми і ступеня вини.
4. Умисел та необережність як форма вини. Прямий і непрямий умисел.

Самостійна робота № 3

1. Кримінальна відповідальність за кримінальні правопорушення, вчинені у стані сп'яніння – ст.. 21 ККУ.
2. Алкогольне, наркотичне та токсичне сп'яніння - ст.. 21 ККУ - НПК
3. Змішана форма вини.
4. Кримінальні правопорушення зі змішаною формою вини.

Література:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001.
2. М.І. Мельник, М.І. Хавронюк. - Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – К., 2019.
3. М.І. Мельник, В. А. Клименко – Кримінальне право України Загальна частина. – Київ Юридична думка, 2019.
4. http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI-2010/UgolovPravoZag.pdf
5. <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/1685/1/Osnovna%20chastyna.pdf>

1. Поняття «суб'єкт кримінального правопорушення». Його загальні юридичні ознаки . Поняття осудності та неосудності.

Суб'єктом кримінального правопорушення (особою яка підлягає кримінальній відповідальності) є - фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до ККУ може наставати кримінальна відповідальність.

Ознаки суб'єкта:

➤ фізична особа - тільки фізичні особи визнаються суб'єктами кримінального правопорушення, оскільки лише вони є кримінально-відповідальними;

- вік особи - досягнення встановленого кримінальним законом віку, з якого починається кримінальна відповідальність:
 - загальна дієздатність - з 16 років;
 - виключна дієздатність - з 14 років;
- осудність - здатність особи усвідомлювати та оцінювати суспільне значення своєї дії чи бездіяльності або керувати ними.

Дані ознаки є обов'язковими і притаманні загальному суб'єкту кримінального правопорушення.

Поряд з поняттям загального суб'єкта Кримінальний кодекс передбачає і поняття спеціального суб'єкта.

Спеціальний суб'єкт злочину та його ознаки.

Ч. 2 ст. 18 КК визначає, що спеціальним суб'єктом злочину є фізична осудна особа, що вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа.

Отже, спеціальний суб'єкт – це особа, яка крім обов'язкових загальних ознак (фізична осудна особа, яка досягла певного віку) має додаткові спеціальні (особливі) ознаки, передбачені в статті Особливої частини для суб'єкта конкретного складу кримінального правопорушення .

Спеціальні ознаки суб'єкта:

- громадянство;
- посадова особа;
- військовослужбовець;
- фах;
- особа, що відбуває покарання у виді позбавлення волі;
- особа, що підлягає призову на строкову військову службу;
- працівник транспорту;
- член виборчої комісії;
- родинні відносини (батьки, діти).

2. Поняття осудності та неосудності. Поняття обмеженої осудності.

Обов'язковою ознакою суб'єкта кримінального правопорушення є осудність особи (ч. 1 ст. 18 КК). **Осудною** визнається особа, яка під час скоєння кримінального правопорушення могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними (ч. 1 ст. 19). Зі станом осудності пов'язане покарання, яке має на меті не лише кару, але й виправлення засуджених, а також запобігання вченню нових кримінальних правопорушень як засудженим, так і іншими особами.

Неосудною визнається особа, яка під час вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК, не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічної психічної хвороби, тимчасового розладу психічної діяльності, слабоумства або іншого хворобливого стану психіки (ч. 2 ст. 19).

Поняття неосудності включає в себе два критерії – медичний та юридичний. *Медичний (біологічний) критерій неосудності пов'язаний із хворобливою природою психічного розладу здоров'я людини.* Це хронічна психічна хвороба, тимчасовий розлад психічної діяльності, слабоумство (олігофренія) чи інший хворобливий стан (ч. 2 ст. 19 КК). Для наявності медичного критерію достатньо одного із зазначених видів психічного розладу здоров'я людини.

Юридичний (психологічний) критерій неосудності - означає нездатність особи усвідомлювати свої дії або керувати ними внаслідок психічного захворювання або розладу психічної діяльності. Цей критерій вказує на ступінь або глибину розладу психічної діяльності як наслідок психічного захворювання.

Закріплені в законі ознаки є однаково обов'язковими як для експертів, так і для юристів при вирішенні питання про неосудність конкретної особи.

Кримінальній відповідальності підлягає особа, визнана судом обмежено осудною, тобто така, яка під час вчинення кримінального правопорушення, через наявний у неї психічний розлад, не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними (ст. 20 КК).

Визнання особи обмежено осудною враховується судом при призначенні покарання і може бути підставою для застосування примусових заходів медичного характеру.

3. Вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність.
Злочини, за які настає кримінальна відповідальність у віці від 14 до 16 років

У частині 1 ст. 22 КК 2001 р. зазначено, що “кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося шістнадцять років”. Цей вік називається загальним віком кримінальної відповідальності. У частині 2 цієї ж статті встановлюється знижений вік кримінальної відповідальності – чотирнадцять років – за окремі, прямо перелічені законом кримінальні правопорушення .

Передбачений ч. 2 ст. 22 КК перелік кримінальних правопорушень, за які настає відповідальність з чотирнадцяти років, є вичерпним.

Аналіз цих кримінальних правопорушень дає підставу для висновку, що законодавець знизив вік кримінальної відповідальності за дві групи кримінальних правопорушень: а) насильницькі; б) майнові. В основу зниження віку кримінальної відповідальності за ці кримінальні правопорушення покладені такі критерії:

1) рівень розумового розвитку, свідомості особи, який свідчить про можливість уже в чотирнадцять років усвідомити суспільну небезпечність і протиправність кримінальних правопорушень , перерахованих у ч. 2 ст. 21 КК;

2) значну поширеність більшості з цих кримінальних правопорушень серед підлітків;

3) значну суспільну небезпечність (тяжкість) більшості з цих кримінальних правопорушень .

Особа у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років не відповідає за кримінальні правопорушення , за які встановлюється відповідальність з шістнадцяти років, навіть якщо вона брала в них участь як співучасник. У цих випадках особа у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років може нести відповідальність тільки коли в її конкретних діях містяться ознаки іншого кримінального правопорушення, за яке законом встановлена відповідальність з чотирнадцяти років.

Встановлюючи вік, з якого особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності, законодавець виходить з того, що досягнувши його, неповнолітній може розуміти суспільну небезпечність свого діяння і в достатній мірі керувати ним. Для цього потрібно обов'язково проводити судово-психологічну експертизу. Вона повинна визначати рівень розвитку неповнолітнього, вплив вікових особливостей протікання психічних процесів на його поведінку, виявити індивідуальні особливості психіки.

4. Умисел як форма вини. Прямий і непрямий умисел.

Умисел є найбільш поширеною формою вини: переважна більшість злочинів вчиняються умисно. Умисел поділяється на два види — прямий і непрямий (евентуальний).

Законодавче визначення прямого і непрямого умислу містить три ознаки, які характеризують психічне ставлення особи до вчиненого нею діяння і його наслідків:

- усвідомлення особою суспільної небезпеки свого діяння;
- передбачення його суспільно небезпечних наслідків;
- бажання настання таких наслідків або свідоме припущення їх настання.

Перші дві ознаки (усвідомлення і передбачення) характеризують процеси, які відбуваються у психіці суб'єкта і тому складають інтелектуальний момент (елемент, компонент) умислу. Третя ознака (бажання чи свідоме припущення наслідків) характеризує вольову сферу особи й утворює вольовий момент умислу.

При вчиненні конкретних злочинів можливі різні варіанти поєднання інтелектуальних і вольових моментів. Їхнє певне співвідношення і лежить в основі поділу умислу на прямий і непрямий.

Непрямим є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і хоча не бажала, але свідомо припускала їх настання.

Інтелектуальна ознака непрямого умислу як і прямого включає:

- усвідомлення особою суспільно небезпечного характеру свого діяння (дії або бездіяльності);
- передбачення його суспільно небезпечних наслідків.

Отже, виходячи із законодавчого визначення прямого й непрямого умислу, можна зробити висновок, що обидва елементи інтелектуальної ознаки при непрямому умислі ті ж самі, що й при прямому умислі (вони співпадають). Тому суть відмінності непрямого умислу від прямого - у змісті його вольової ознаки.

Особливість вольової ознаки непрямого умислу полягає у тому, що особа хоча і не бажає, але свідомо припускає настання суспільно небезпечних наслідків.

При свідомому допущенні характерні для непрямого умислу злочинні наслідки не є ні метою дій винного, ні засобом її досягнення. Ці наслідки є побічним результатом діяння винного, направленою на іншу злочинну або незлочинну мету.

Поділ умислу на прямий і непрямий має важливе значення для кваліфікації кримінальних правопорушень та індивідуалізації кримінальної відповідальності й покарання, а також для відмежування замаху на кримінальне правопорушення від закінченого кримінального правопорушення .

При вирішенні питання про притягнення до відповідальності вік особи (особливо неповнолітніх) повинен бути точно встановлений за документами про народження (число, місяць, рік народження), а при їх відсутності – на підставі висновку медичної експертизи. Особа вважається такою, що досягла певного віку, не в день народження, а починаючи із наступної доби. У випадках, коли вік неповнолітнього обвинуваченого встановлюється судово-медичною експертизою, днем його народження слід вважати останній день того року, який був названий експертом, а при визначенні мінімальної і максимальної кількості років суд повинен виходити із заданого експертизою мінімального віку такої особи.